

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації
творів мистецтва

Кваліфікаційна робота бакалавра
із теми:
«Портрет в українському графічному мистецтві»

Виконала: студентка 4 курсу групи

ODR1-B21, спеціальності 023

Образотворче мистецтво,

декоративне мистецтво,

реставрація за освітньо-

професійною програмою

Образотворче мистецтво,

Мазур Єлизавета Едуардівна

Керівник: Сергій ЛУЦЬ,

кандидат мистецтвознавства, доцент

Кам'янець-Подільський – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ТА ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОРТРЕТНОГО ЖАНРУ В УКРАЇНСЬКІЙ ГРАФІЦІ.....	6
1.1. Історичні передумови формування портретного жанру в українській графіці.....	6
1.2. Провідні художні школи, техніки та авторські підходи у створенні графічного портрета.....	10
РОЗДІЛ 2. ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ОБРАЗНІСТЬ ПОРТРЕТНОГО ЖАНРУ В ГРАФІЦІ.....	22
2.1. Виявити особливості відображення психологічного образу та національного характеру в графічному портреті.....	22
2.2. Портрет у графічному мистецтві ХХ – початку ХХІ століття: від реалізму до сучасної стилізації.....	34
ВИСНОВКИ.....	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....	40
ДОДАТКИ.....	44

ВСТУП

Актуальність теми. Портретний жанр в українському графічному мистецтві є важливою формою візуалізації національної ідентичності, історичного досвіду та духовного спадку. Упродовж століть портрет не лише фіксував зовнішність людини, а й слугував засобом розкриття її внутрішнього світу, соціального статусу, національної належності та ментального клімату епохи. Це своєрідне «дзеркало часу», через яке сучасник і нащадок можуть побачити не лише індивідуальний образ, а й цінності, ідеали та естетичні орієнтири суспільства.

Особливої виразності портрет досягає у графічному мистецтві. Завдяки лаконічності лінії, точності штриха, контрасту та фактурності, графіка здатна глибоко передати психологізм, настрій і характер зображуваної особи. Українська графічна традиція, що формувалася під впливом історичних подій, національного відродження та духовного поступу, надала портрету особливої глибини та символічного наповнення. В умовах сучасного переосмислення національних цінностей і пошуку нових форм культурного самовираження ця тема набуває нової актуальності. Дослідження еволюції портретного жанру в українській графіці є важливим як для мистецтвознавства, так і для педагогіки мистецтва. Воно дозволяє простежити художні тенденції, визначити місце митця в контексті культурної пам'яті, а також зрозуміти, як у візуальному мистецтві поєднуються традиція й новаторство. З огляду на освітню складову, портрет у графіці також виступає ефективним інструментом формування естетичної чутливості та образного мислення у студентів.

Обрана тема є актуальною з кількох причин. По-перше, портрет у графіці вимагає від художника глибокого аналітичного мислення, здатності до спостереження, уважності до деталей та вміння працювати з формою, що є важливими якостями в професійній підготовці майбутніх художників.

По-друге, українське графічне мистецтво є важливим сегментом національної культури, який заслуговує на глибше вивчення, особливо в контексті візуального відображення визначних особистостей - письменників, митців, культурних діячів.

Нарешті, у світлі розвитку цифрових технологій, варто простежити, як трансформується жанр портрета у сучасній графіці, які нові форми і техніки з'являються, і чи зберігається у них глибина художнього образу.

Мета – здійснити комплексне дослідження портрета як жанру в українському графічному мистецтві, зокрема аналіз його історичного розвитку, художніх особливостей, технічних прийомів та ролі у формуванні національної ідентичності.

Для досягнення мети були поставлені наступні завдання.

1. Охарактеризувати провідні техніки та стилістичні засоби, що використовуються у створенні графічного портрета в Україні.
2. Дослідити творчість визначних українських графіків, які працювали в жанрі портрета (зокрема тих, хто зображував відомих діячів культури та літератури).
3. Виявити особливості відображення психологічного образу та національного характеру в графічному портреті.
4. Проаналізувати, як графічний портрет виконує культурно-ідентифікаційну функцію в українському мистецтві.
5. Вивчити сучасні тенденції та експериментальні підходи до зображення портрета в контексті цифрової графіки, новітніх технологій та стилізацій.
6. Зібрати та систематизувати візуальний матеріал (твори мистецтва), що ілюструє дослідження.

Об'єкт дослідження. Портрет як жанр українського графічного мистецтва.

Предмет дослідження. Художні особливості, технічні прийоми та національна образність портретного жанру в українській графіці.

Методи дослідження. Мистецтвознавчий аналіз, порівняльно-стилістичний метод, візуально-аналітичне спостереження, а також елементи інтерпретаційного підходу.

Наукова новизна полягає в спробі узагальнити накопичений матеріал з теми, визначити значення графічного портрета як засобу вираження української ментальності та виявити трансформації цього жанру в умовах сучасного мистецького процесу.

Практичне значення. Кваліфікаційна роботи полягає в можливості використання її результатів у навчальному процесі в закладах вищої мистецької освіти, під час вивчення дисциплін, пов'язаних із композицією, рисунком, живописом, історією українського мистецтва, а також як матеріал для виставкових, дослідницьких та педагогічних проєктів. Отримані результати можуть бути корисними також для студентів-початківців, які навчаються образотворчому мистецтву, а також для викладачів, які формують у здобувачів освіти професійні навички художнього аналізу та сприйняття зображувального матеріалу.

Структура роботи. Дипломна робота включає вступ, два розділи, які містять два підрозділи, висновки, список використаних джерел і літератури з 47 найменувань та додатків. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи 43 сторінок, основний текст викладено на 39 сторінках друкованого тексту.

ВИСНОВКИ

У ході проведеного дослідження було ґрунтовно проаналізовано особливості відображення психологічного образу та національного характеру в графічному портреті, а також вивчено сучасні тенденції та експериментальні підходи до зображення портрета в контексті цифрової графіки, новітніх технологій та стилізацій.

Перш за все, встановлено, що графічний портрет в українському мистецтві виконує важливу культурно-ідентифікаційну функцію. Через використання етнографічної символіки, зокрема вишиванок, народних орнаментів та інших традиційних елементів, художники створюють образи, які не лише відображають індивідуальні риси портретованих, але й укорінюють їх у національному контексті. Такий підхід дозволяє передати глибину психологічного стану особистості, водночас підкреслюючи її належність до української культурної спільноти.

Дослідження також виявило, що сучасні українські графіки активно інтегрують новітні технології у свою творчість. Використання цифрових інструментів, таких як графічні планшети, програмне забезпечення для цифрового малювання та інші технологічні засоби, відкриває нові можливості для експериментів з формою, кольором та композицією. Це сприяє розвитку нових стилістичних напрямів у портретному жанрі, дозволяючи художникам вільно поєднувати традиційні мотиви з сучасними візуальними рішеннями.

Зокрема, вивчення сучасних тенденцій у цифровій графіці показало, що художники все частіше звертаються до експериментальних підходів, таких як поєднання реалістичних зображень з абстрактними елементами, використання нестандартних колірних палітр та текстур, а також інтеграція віртуальних та доповнених реальностей у процес створення портретів. Такі інновації не лише

розширюють межі портретного жанру, але й дозволяють глибше дослідити внутрішній світ людини, її емоції та переживання.

Крім того, дослідження підкреслило важливість збереження національної ідентичності в умовах глобалізації та цифровізації мистецтва. Використання української символіки та традиційних мотивів у сучасних графічних портретах сприяє популяризації української культури на міжнародному рівні та підтримує інтерес до національного мистецтва серед молодого покоління.

Отже, проведене дослідження підтвердило, що графічний портрет залишається актуальним та динамічним жанром у сучасному українському мистецтві. Його здатність поєднувати глибокий психологізм з національною ідентичністю, а також відкритість до новітніх технологій та експериментів, забезпечує йому важливе місце в культурному ландшафті України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Афанасьєв В. А. 1982 рік УКРАЇНСЬКА ГРАФІКА XVI-XVII СТ. Степовик Дмитро Власович. С.1–43.
2. Альманах «Культура і Сучасність». 2020 р. С. 23–45.
3. Брюханова О. Українська графіка ХХ століття: контекст і трансформації. Київ, 2013. С.45–67.
4. Білецький П.О. Український портрет XVI–XIX століть. Київ: Родовід, 2008. 145 с.
5. Білецький П.О. Георгій Нарбут. Київ: Мистецтво, 1983. 119 с.
6. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2020. 110 с.
7. Власенко М. Історія портретного жанру в образотворчому мистецтві. Львів: Астролябія, 2020. 231 с.
8. Грицай Н. Києво-Печерська школа гравюри XVII–XVIII ст. – іконографічна традиція та нова стилістика // Українське мистецтвознавство. Вип. 13. 2013.
9. Гусар Ю. Шевченко в українській графіці. Чернівці: Букрек, 2014. 198 с.
10. Дмитрук М. Графіка незалежної України. Львів: Аверс, 2017. 78 с.
11. Історія України (поглиблене вивчення) 2021. Гісем О. В. 18 5с.
12. Іванова І. П. «Символіка та психологія в українському мистецтві».
13. Коваленко В. М. «Історія українського мистецтва». 98 с.
14. Наврочинський Б. Шукаймо глибше: культура, ідентичність, традиція. Варшава, 1929.
15. Петутіна О.О. Козацька старовина в графічному мистецтві Георгія Нарбута // Філософія в сучасному світі, 2020. С. 246–251.
16. Петутіна О.О. Вплив технічного прогресу на художню форму // Філософія в сучасному світі, 2020. С. 143–144.
17. Степовик Д. Українське мистецтво: Нариси історії. Київ: Либідь, 1997. С. 120–135.

18. Стеценко І. Лінія як мова. Сучасна графіка в Україні. Харків: Vivat, 2022. 244 с.
19. Соловійов В. «Смисл краси». М.: АСТ, 2004. 125–134 с.
20. Вікіпедія. Вільна енциклопедія.
URL:<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D1%80%D1%81%D1%83%D0%BD%D0%B0> (дата звернення: 11.05.2025).
21. Вікіпедія. Вільна енциклопедія.
URL:https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%B0_%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0_%D0%9A%D0%B8%D1%94%D0%B2%D0%BE-%D0%9F%D0%B5%D1%87%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97_%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D1%80%D0%B8(дата звернення: 19.03.2025).
22. Вікіпедія. Вільна енциклопедія Києво-Печерська.
URL:https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B8%D0%B5%D0%B2%D0%BE-%D0%9F%D0%B5%D1%87%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F_%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D1%80%D0%B0?utm_source=chatgpt.com#XVII%E2%80%94XIX_%D0%B2%D0%B5%D0%BA%D0%B0 (дата звернення: 11.05.2025).
23. Вікіпедія. Вільна енциклопедія біографія.
URL:<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%BE%D0%A0%D0%B8%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D0%B8%D0%BD>
(дата звернення: 15.04.2025).
24. Відкрита Енциклопедія.
URL:https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B8%D0%BC%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D1%96%D0%BA%D0%B0_%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%86%D1%96%D0%B2 (дата звернення: 19.03.2025).
25. Вільна енциклопедія.
URL:https://en.wikipedia.org/wiki/Olena_Kulchytska?utm_source

(дата звернення: 10.03.2025).

26. Вільна енциклопедія.

URL:https://en.wikipedia.org/wiki/Mykhailo_Derehus?utm_source

(дата звернення: 01.05.2025).

27. Вільна енциклопедія.

URL:https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%BA_%D0%BA%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B8%D0%BD_%D1%96_%D0%BC%D0%B0%D0%BB%D1%8E%D0%BD%D0%BA%D1%96%D0%B2_%D0%A2%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%81%D0%B0_%D0%A8%D0%B5%D0%B2%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%B0 (дата звернення: 11.04.2025).

28. Вікіпедія. Вільна енциклопедія біографія.

URL:https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD_%D0%A4%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2

(дата звернення: 07.05.2025).

29. Енциклопедія України.

URL:<https://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages%5CY%5CA%5D> (дата звернення: 11.03.2025).

30. Національний заповідник Києво-Печерська лавра 2025.

URL:<https://kplavra.kyiv.ua/ua/node/282> (дата звернення: 14.04.2025)

31. Національний заповідник Києво-Печерська лавра 2025.

URL:<https://kplavra.kyiv.ua/ua/node/102> (дата звернення: 28.03.2025).

32. «Нариси з історії українського дизайну XX століття».

URL:https://mari.kiev.ua/sites/default/files/inline-images/pdfs/_works-istor_design_text.pdf?utm_source (дата звернення: 11.05.2025).

33. Особливості формування української культури в кінці XV і XVI ст.

URL:<https://osvita.ua/vnz/reports/culture/11089/> (дата звернення: 13.05.2025).

34. «Artist Serhiy Yakutovych: a perfect blend of creativity, energy and communication».

URL: https://euromaidanpress.com/2017/08/04/graphic-artist-serhiy-yakutovych-a-perfect-blend-of-creativity-energy-and-communication/?utm_source

(дата звернення: 07.05.2025).

35. «Togon». URL: https://toxigon.com/decolonizing-design-ukraines-fight-for-visual-identity?utm_source (дата звернення: 07.04.2025).

36. European studies blog.

URL: https://5CYakutovychHeorhii.htm&utm_source (дата звернення: 09.04.2025)

37. Aperture is a nonprofit publisher dedicated to creating insight, community, and understanding through photography. URL: https://aperture.org/editorial/a-collective-portrait-of-contemporary-ukraine/?utm_source (дата звернення: 07.04.2025).

38. «Refugee Portraits». URL: https://www.theguardian.com/artanddesign/2024/apr/15/bloodied-despondent-clutching-a-toy-the-ukrainian-artists-savaging-refugee-portrait-stereotypes?utm_source (дата звернення: 12.04.2025).

39. Encyclopedia of Ukraine URL: https://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages%5CD%5CE%5CDerehusMykhailo.htm&utm_source (дата звернення: 10.04.2025).

40. Visnyk Inam.

URL: https://visnyk.inam.edu.ua/en/visnyk/2019/42/9cc138f8dc04cbf16240daa92d8d50e2?utm_source (дата звернення: 27.04.2025).

41. Shevchenko Museum. URL: https://www.shevchenko.ca/taras-shevchenko/art.cfm?utm_source (дата звернення: 10.05.2025).

42. Kyiv gallery. URL: https://kyiv.gallery/en/artists-painters-sculptors/graphic-art?utm_source (дата звернення: 10.05.2025).

43. Euromaidan Press . URL: <https://euromaidanpress.com/2016/05/19/secret-ancestral-codes-12-main-symbols-in-ukrainian-embroidery/> (дата звернення: 20.05.2025).

44. «Ukrainian recipe». URL: ukrainian-recipes.com (дата звернення: 30.04.2025).

45. Vzhe-vzhe. URL: <https://vzhe-vzhe.com/en/blog/vyshyvanka-kyivskoyi-oblasti-tradytsiyi-symvolika-ta-maysternist/> (дата звернення: 19.05.2025).